

І. Ю. Татулич, канд. юрид. наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Кафедра процесуального права

вул. Університетська, 19, Чернівці, 58002, Україна

e-mail: i.tatulych@chnu.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0482-8174>

А. М. Худик, канд. юрид. наук,

помічник судді Апеляційної палати

Вищого антикорупційного суду

пр. Берестейський, 41, Київ, 01601, Україна

e-mail: kh.lawyer85@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3174-8428>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена дослідженню питання правового регулювання механізму визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави як окремого виду цивільної конфіскації. Автори розкривають сутність та важливість процедури визнання активів необґрунтованими та їх подальшого стягнення в дохід держави в контексті припинення права власності та забезпечення правового порядку в Україні. Визначено, що інститут цивільної конфіскації, який передбачає визнання активів необґрунтованими, відіграє важливу роль у підтримці держави в боротьбі з незаконно набутими активами та компенсації збитків, спричинених корупційними діями.

З'ясовано, що визнання необґрунтованими активів (цивільну конфіскацію) варто розуміти як спосіб вилучення в примусовому порядку та припинення прав власності (інших майнових прав) в особи, без її притягнення до відповідальності (адміністративної чи кримінальної) у випадках, встановлених цивільним процесуальним законодавством та перехід у державну власність майна (активів, доходів). Обґрунтовано, що визнання необґрунтованими активів є формою прояву «розширеної цивільної конфіскації», що накладається в судовому порядку поза межами кримінального провадження, із застосуванням принципу змагальності.

В роботі проаналізовано нормативно-правові акти, положення норм матеріального та процесуального законодавства, судову практику та доктринальні погляди з цього питання. Охарактеризовано встановлені в міжнародному праві засади та правові межі застосування цивільної конфіскації без притягнення осіб до кримінальної відповідальності, практику ЄСПЛ.

Конкретизовано, що активи можуть бути визнані необґрунтованими, якщо їхнє походження не може бути доведено, що вони отримані законним шляхом особи та якщо їхнє набуття порушує чинне законодавство. Констатовано, що визнання необґрунтованими активів (цивільна конфіскація) – це один із способів вилучення майна, одержаного в результаті корупції та інших засобів вчинення злочину. Зроблено висновок на важливості цього інституту для ефективного протистояння корупції та відшкодування шкоди, завданої державі.

Ключові слова: визнання необґрунтованими активів, стягнення в дохід держави, цивільна конфіскація, майно, доходи, підстави припинення права власності, уповноважені особи.

Постановка проблеми. Вже певний час в українському законодавстві запроваджено норми щодо обов'язкового декларування доходів та майна осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та деяких інших осіб. Визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (далі – ВНА) – є механізмом, який дозволяє контролювати прозорість доходів та інших статків осіб. Вірно зазначає Т. Хутор, що «українська модель вказаного інституту була запозичена із законодавства зарубіжних країн та має подвійну природу, оскільки поєднує в собі елементи двох видів конфіскаційних заходів – конфіскація без обвинувального вироку суду (non conviction based forfeiture) та механізм необґрунтованих активів (unexplained wealth mechanism). Цивільна конфіскація (англ. civil confiscation / non-conviction based forfeiture) не є новелою українського правотворця, а імплементована у наше законодавство із використанням кращих практик англосаксонського права» [1, с. 28]. Інститут ВНА закріплено Законом Укрвіни від 31.10.2019 р. № 263-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів», який набрав чинності 28.11.2019 р. Вказаним законом було доповнено Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) справою під назвою «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави» (Розділ III, глава 12 ст. 290-292 ЦПКУ) [2]. Окрім того, дане питання знайшло своє нормативне закріплення в нормах матеріального законодавства. Дане доповнення було закріплено в п. 12 ч. 1 ст. 346 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [3]. Цим самим було запроваджено новий інститут – цивільна конфіскація.

В рішенні Вищого антикорупційного суду на обґрунтування використання такої термінології вказується, що «процедура цивільної конфіскації не є частиною кримінального судочинства та не має карального характеру. Вона втілює елементи цивільного права, є видом цивільно-процесуальних відносин, має превентивний і компенсаційний характер та спрямована на відшкодування шкоди, заподіяної державі, і стягнення необґрунтовано набутого майна або його вартості. Процедура конфіскації у цивільному провадженні не впливає з обвинувального вироку або процесу його ухвалення і, таким чином, не кваліфікується як покарання, а є засобом контролю за користуванням майном у контексті статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини» [4]. Втім, одностайної позиції стосовно сутності та правової природи зазначеного інституту не склалося в наукових колах, що і зумовлює його вивчення та дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питань, присвячених інституту цивільної конфіскації займалися такі науковці як О. І. Антонюк, Б. Г. Безгинский, А. В. Біцюк, В. І. Бобрик, І. А. Боровська, О. З. Гладун, І. В. Гловюк, О. В. Кіріяк, С. О. Ковальчук, В. В. Ковтуненко, Ю. Г. Короста-

шивець, Є. В. Крук, А. Л. Лебедєва, В. Ю. Мамницький, Н. М. Навальнєва, О. І. Угриновська, Т. М. Хутор та ін.

Метою статті є дослідження питання правового регулювання інституту визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави як окремого виду цивільної конфіскації.

Виклад основного матеріалу. Як на національному [5], так і на міжнародному рівнях [6] закріплено неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом. Однак, з метою забезпечення державних та суспільних інтересів законодавець передбачив можливість припинення права власності шляхом відчуження майна, зокрема, в примусовому порядку. Саме такою підставою слід вважати ВНА та їх стягнення в дохід держави. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро і Національного агентства з питань запобігання корупції» частково імplementовано положення Директиви 2014/42/ЄС та вперше запроваджено інститут конфіскації активів поза кримінальним процесом у ЦПК України, а саме визнання необґрунтованими активів та їх витребування [7]. Метою впровадження інституту ВНА в вітчизняному законодавстві було намагання законодавця відшукати законні способи боротьби з корупційними діяннями. Така пропозиція спрямована на збільшення ефективності державної антикорупційної політики. Законом було внесено зміни до різних нормативно-правових актів: по-ява ст. 368-5 у Кримінальному кодексі України, деякі зміни у Кримінальному процесуальному кодексі України (доповнено ч. 9 ст. 100 КПК України пунктом 6-1), ЦПКУ, ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» тощо.

Інститут цивільної конфіскації у попередніх редакціях міг застосовуватися після кримінального переслідування уповноваженої особи і тільки у разі набрання законної сили вироком суду за вчинення корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. При цьому положення ст.ст. 233-233-2 ЦПК України у редакції, що діяла з 04.03.2015 р. до 15.12.2017 р. та ст. 290-292 ЦПК України у редакції, що діяла 15.12.2017 р. до 28.11.2019 р. фактично дублювали положення п. 6-1 ч. 9 ст. 100 КПК України. Разом з тим, Законом не було визначено, за яких умов мали застосовуватись цивільно-процесуальні стандарти, а коли кримінально-процесуальні. Інститут ВНА введений в дію в Україні з 28.11.2019 р., поєднує у собі ознаки заходів NCBC і UWO, містить чіткі критерії розмежування з механізмом конфіскації, визначеним у КПКУ та передбачає процедуру стягнення необґрунтованих активів в дохід держави [8].

У світовій практиці склалися декілька моделей конфіскації, зокрема проти майна («*in rem*» – буквально «проти речі») та проти особи («*in personam*»). Класично вказані види розмежовуються процедурою вилучення майна. Зокрема, конфіскація «*in personam*» застосовується в кримінальному судочинстві, а «*in rem*» – в цивільному судочинстві. Запровадження цивільної конфіскації піддається в науковій спільноті критиці. Так, М. Хавронюк зауважує, що «вона дублює більш широку процедуру кримінально-правової спеціальної конфіскації, визначену КПК України, що стосується багатьох видів злочинів (а не лише корупційних і легалізації майна), як засуджених осіб, так і звільнених від кримінальної відповідальності, як необґрунтованих активів, так і інших видів майна, тому по-

треби в главі ЦПК України взагалі немає; законодавство вже передбачає понад 10 легальних способів відбирання чужої власності» [9]. В свою чергу, О. Г. Братель вважає, що «запроваджена в ЦПК України ст. 290 в переважній більшості дублює положення ч. 3 ст. 228 ЦК України. Головна відмінність між вказаними нормами полягає у підставах застосування цивільно-правової конфіскації. У ч. 3 ст. 228 ЦК України йдеться про правочини, що посягають на суспільні, економічні та соціальні основи держави. Саме передбачення ст. 290 ЦПК України вчинення особою корупційного злочину або легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, на думку законодавця, обумовило неможливість віднесення вказаної процедури «конфіскації» до сфери ст. 228 ЦК України» [10].

В той же час, в юридичній літературі є прихильники впровадження даної процедури. Зокрема, О. І. Антонюк закріплює, що «цивільна конфіскація відповідає міжнародним правовим стандартам. Проте, під час врегулювання підстав і порядку її застосування держава зобов'язана дотримуватися умов правомірного втручання у право власності на майно, а також гарантій конвенційного права на справедливий суд» [11, с. 77]. Прихильники запровадження цивільної конфіскації незалежно від наявності обвинувального вироку апелюють до визнання Європейською комісією з прав людини у 1986 році і ЄСПЛ конфіскації активів поза кримінальним провадженням такою, що не суперечить презумпції невинуватості, не порушує майнові права та заборони покарання без закону.

На думку Б. Слободян, «запропоновані процедури розширеної цивільної конфіскації повністю не забезпечують гарантії захисту від необґрунтованого позбавлення права власності. Для національного права є нетиповим поєднання кримінальних і цивільних процедур з покладенням на відповідача обов'язку доведення законності придбання майна, дані процедури можуть призвести до прецеденту довільного позбавлення права власності осіб, які не мають безпосереднього відношення до скоєних злочинів» [12]. Н. М. Навальнева стверджує, що «впровадження цивільної конфіскації, на думку законодавця, має забезпечити ефективну реалізацію державної правової політики протидії корупції, однак поспіх у впровадженні даних новел призвів до наявності низки суттєвих законодавчих порушень, відсутності чіткої процесуальної процедури стягнення необґрунтованих активів. Аналіз статті 290 ЦПК України дозволяє зробити висновок про наявність у вказаній статті елементів норм матеріального права, що руйнує класичні способи побудови та призначення його як процесуального нормативного акту. Тому автор вбачає, що для ефективного використання цивільної конфіскації як правового механізму у протидії корупції необхідно вдосконалити законодавство, зокрема виключити з ЦПК України норми матеріального права та визначити чіткий процесуальний порядок розгляду справ даної категорії, ЦК України доповнити нормами, що визначатимуть стягнення необґрунтованих активів в дохід держави як підставу припинення права власності. Також держава має забезпечити гарантії захисту від необґрунтованого позбавлення права власності» [13, с. 352-353]. Погоджуємось, що для інституту ВНА у діючій редакції характерне поєднання процесуальних і матеріальних норм. Як зазначає А. С. Осадько, що «особливістю нормативного регулювання цивільної конфіскації є те, що у процесуальній (а не матеріально-правовій) нормі закріплена презумпція необґрунтованості активів» [14, с. 63]. Як правильно відмічає В. І. Бобрик про те, «що у попе-

редній редакції глава 12 ЦПК України має як норми процесуального права, так і норми матеріального права» [15, с. 140]. Проте у іншій праці науковець доходить висновку, «що інститут визнання необґрунтованими активів та їх витребування, що діяв у попередній редакції є цивільно-правовою конфіскацією» [16, с. 17].

Неможливо не пригадати, що за визначенням КСУ у рішенні від 26.02.2019 р. № 1-рп/2019 «поєднання норм матеріального і процесуального права порушує вимоги Конституції України» [17]. «Норми, що містяться у процесуальному кодексі не можуть визначати відповідальність за діяння особи, встановлювати правила та містити категоріальні поняття, а також підстави для застосування до особи заходів. Зазначені матеріальні норми логічно передбачити у нормах ЦК України або Закону України «Про запобігання корупції»» [18]. Вірно аргументує Н. В. Білянська, що «визнання необґрунтованими активів містить окремі елементи іншого цивільно-правового інституту – набуття, збереження майна без достатньої правової підстави, зокрема набуття майна в обох випадках відбувається за відсутності правової підстави, при цьому повернення такого майна не можна вважати формою цивільно-правової відповідальності» [19, с. 372]. Як вказує О. О. Колотило, що «визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави є інститутом цивільного процесуального права, що об'єднує охоронні правові норми, які мають імперативний характер, а сам механізм є різновидом цивільної конфіскації, закріпленим в національному законодавстві України» [20, с. 83]. В свою чергу, Д. Г. Михайленко та Ю. В. Боднарук підкреслюють, «що визнання необґрунтованими активів є автономним від кримінального переслідування інститутом цивільного процесуального права та за природою свого механізму дещо схожий до повноважень податкових органів в деяких країнах визначати суму податкових зобов'язань з використанням непрямих методів» [21].

Конфіскація активів поза кримінальним судочинством виникла ще з часів розвитку римського права і на сьогодні реалізується в різних формах в законодавстві ряду держав, однак, механізми конфіскації у зарубіжних країнах є досить різними. Враховуючи широке впровадження інституту цивільної конфіскації як у державах загального, так і континентального права, особливий інтерес викликає врегулювання цього питання на міжнародному рівні. Так, у преамбулі Конвенції ООН проти корупції (далі – Конвенція) вказується «про серйозність шкоди інститутам демократії, національним економікам та принципу верховенства права від незаконного придбання особистого майна» [22]. У ч. 1 ст. 12 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності передбачено, що «держави-учасниці вживають, у максимальному ступені, можливого в межах їхніх внутрішніх правових систем, таких заходів, які можуть знадобитися для забезпечення можливості конфіскації: а) доходів від злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; б) майна, устаткування або інших засобів, які використовувалися або призначалися для використання при вчиненні злочинів, що охоплюються цією Конвенцією» [23]. У Конвенції РЄ про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (2005 року) визначено, «що кожна Сторона вживає таких законодавчих або інших заходів, які можуть бути необхідними для того, щоб вимагати від правопорушника, стосовно серйозних злочинів або злочинів, визначених національним за-

конодавством, докази походження підозрілих доходів або іншого майна, яке підлягає конфіскації, настільки, наскільки така вимога відповідає принципам її національного законодавства» [24].

Рамкове рішення Ради ЄС 2005/212/ЮВС від 24 лютого 2005 року про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом, передбачає, «що для позбавлення правопорушника відповідної власності держави-члени можуть застосовувати інші процедури, ніж кримінальні» (ч. 4 ст. 3) [25]. Директива ЄС 2014/42/EU від 3 квітня 2014 року в окремих випадках передбачає «можливість впровадження заходів «розширеної конфіскації», конфіскації без судового рішення, проведення конфіскації майна третіх сторін, а також замороження активів без постанови суду» [26].

Застосування різних видів конфіскації неодноразово було предметом розгляду ЄСПЛ на їх відповідність ЄКПЛ. Практика ЄСПЛ доводить, «що такий захід є правомірним, законним, а, за умови дотримання процедур, які забезпечують особі право на справедливий суд, і пропорційним. Проведення про визнання необґрунтованими активів також мають бути справедливими та публічними (окрім випадків, коли це може зашкодити інтересам справедливості), відповідач повинен бути поінформований про справу проти нього. Він також має мати можливість брати участь у провадженні, як і треті особи, права яких теж зачіпаються». Так, у рішеннях по справах «М проти Італії» від 15 квітня 1991 року та «Butler проти Сполученого Королівства» від 27 червня 2002 року ЄСПЛ зазначив, що «заходи, які є дуже суворими, але необхідними та відповідними для захисту суспільних інтересів, застосовуються навіть поза кримінальною сферою». «Цивільна конфіскація не є мірою покарання, а процедурою повернення безпідставно набутого майна, що не порушує конституційних норм» (справа «Dassa Foundation and others vs Liechtenstein») [27].

Показовим також є рішення у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії» (заява № 36862/05 від 12 травня 2015 року), за яким, зважаючи на міжнародні правові механізми Суд зазначає, «що звичайні європейські і навіть універсальні правові стандарти можуть існувати і заохочувати, по-перше, до конфіскації майна, що пов'язане із серйозними кримінальними злочинами. По-друге, тягар доведення законності походження майна, яке, як стверджувалось, було отримано незаконним шляхом, міг бути законним чином перекладений на відповідачів цих некримінальних проваджень щодо конфіскації, у тому числі цивільних проваджень *in rem*. По-третє, заходи щодо конфіскації могли застосовуватись не тільки безпосередньо до майна, яке було отримане незаконним шляхом, а й майна, доходів та інших непрямих прибутків, які були отримані шляхом конвертування або перетворення цінностей, отриманих злочинним шляхом, або змішані з іншим майном, джерело походження якого, можливо, є законним».

Поділяємо думку О. О. Колотило, який вважає, що «питання про відповідність процедури ВНА (цивільної конфіскації) конвенційним вимогам вирішено практикою ЄСПЛ. ЄСПЛ дотримується позиції, що цивільна конфіскація (конфіскація активів поза кримінальним провадженням) є такою, що не суперечить презумпції невинуватості, не порушує майнові права та заборони покарання без закону, що впливає з декількох його рішень» [28, с. 85].

Знову ж таки доречним прикладом є рішення у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії», в якому ЄСПЛ зазначив, «що у випадку, якщо конфіскація була застосована незалежно від наявності кримінального обвинувачення, а була швидше результатом окремого «цивільного» (у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції) судового провадження, метою якого є повернення майна, набутого незаконним шляхом, такий захід, навіть якщо він передбачає безповоротну конфіскацію майна, незважаючи ні на що, кваліфікується як контроль за користуванням майном у розумінні абз. 2 ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції. За результатами розгляду ЄСПЛ дійшов висновку, що конфіскація майна заявників повністю відповідала вимозі «законності», що міститься у ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції 1950 року (п. 94)» [29].

Отже, можна відзначити, що враховуючи необхідність запровадження ефективних механізмів протидії корупції злочинності, з одного боку та беручи до уваги положення міжнародного права та прецедентну практику ЄСПЛ, з іншого, існують вагомі підстави впровадження в національне законодавство інституту ВНА (цивільної конфіскації), яка є процедурою поза межами кримінального переслідування. ВНА – це важливий спосіб вилучення майна, одержаного в результаті корупції та інших засобів вчинення злочину.

Справи про ВНА належать до юрисдикції Вищого антикорупційного суду (ч. 4 ст. 23 ЦПК України). Процесуальні особливості позовного провадження у справах про ВНА закріплені, як нами зазначалося вище, в главі 12 ЦПК України. Що стосується стандарту доказування у справах про ВНА то згідно з ч. 4 ст. 89 ЦПК України «суд виносить рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно з сукупністю доказів іншої сторони». На позивача покладається обов'язок навести в позові конкретні дані, що підтверджуватимуть зв'язок активів з особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та їх необґрунтованість, тобто різницю між вартістю таких активів та законними доходами такої особи. У випадку визнання судом достатнім доведення фактів на підставі пред'явлених позивачем доказів, подальше спростування необґрунтованості активів покладається на відповідача. Отож, іде мова про «динамічний тягар доказування», який не властивий кримінальному процесу.

Рішення щодо конфіскації в цивільному судочинстві ухвалюється на користь тієї сторони, яка подала до суду всі докази, які обґрунтовують її вимоги та заперечення, довела обставини справи різними засобами доказування, порівняно з іншою стороною. Тобто застосовується стандарт доказування «переваги більш вагомих доказів» (*«preponderance of the evidence»*) або так званий баланс імовірностей (*«balance of probabilities»*), в той час як у кримінальному судочинстві працює стандарт «поза розумним сумнівом».

Підтримуємо думку О. І. Угриновської, яка вважає, що «алгоритм розрахунку розміру необґрунтованих активів є вкрай нечітким, оскільки потребує врахування «законних доходів», розуміння яких, в свою чергу, теж є доволі розмитим. Формально, при купівлі квартири, вартість якої дорівнює трирічному законному доходу, необґрунтований актив відсутній. Однак, слід враховувати, що вартість «законних доходів» не може дорівнювати вартості набутого «активу», щодо якого є підозри необґрунтованості, оскільки прожиття без витрат є утопічним» [30, с. 767].

Вищим антикорупційним судом та його Апеляційною палатою вироблено «фільтр» перевірки вартісних критеріїв необґрунтованості активів, який зокрема полягає в наступному: « - суд має зважати на реальну фінансову спроможність особи придбати спірний актив коштом законних доходів, тому витрачені на інші потреби та невитрачені заощадження мають бути враховані; - сума задекларованих доходів за певний рік придбання активу додається до наявних у нього грошових активів за даними щорічної декларації за попередній рік, доходи за деклараціями попередніх років не додаються між собою; - встановлений ч. 2 ст. 290 ЦПК України вартісний поріг є складовою частиною підстави визнання активу необґрунтованим та його стягнення, недосягнення якого за результатами розгляду справи по суті є окремою підставою відмови у позові; - суд має перевіряти достатність законних доходів третьої особи в разі висунення прокурором відповідних доводів, але відповідний висновок не є вирішальним» [31].

Я. В. Вороніжський доводить, «що застосування цивільної конфіскації в Україні має досить обмежену сферу дії за: 1) суб'єктами; 2) активами у разі закриття за певних умов лише кримінального провадження «Незаконне збагачення» і не охоплює необґрунтованих активів суб'єктів інших кримінальних правопорушень у разі закриття кримінального правопорушення; 3) часом дії, тобто лише у разі набуття активів лише під час виконання уповноваженою особою функцій держави або місцевого самоврядування» [32, с. 131].

Правові наслідки визнання активів необґрунтованим закріплені ст. 292 ЦПК України. Запроваджений законодавцем інститут стягнення в дохід держави необґрунтованих активів є окремим способом примусового припинення права власності (цивільна конфіскація) поряд із конфіскацією та спеціальною конфіскацією у кримінальному праві. Цивільно-правова конфіскація, як підстава припинення права власності, відповідно до ч. 1 ст. 354 ЦК України може бути застосована до особи за рішенням суду як санкція за вчинення правопорушення у випадках, встановлених законом. Щодо спеціальної конфіскації, то її об'єктом є майно, яке має безпосередній зв'язок зі злочином, під час розслідування якого воно було виявлене, а об'єктом стягнення в дохід держави необґрунтованих активів є грошові кошти або інше майно, а також доходи від них, при цьому вони безпосередньо не пов'язані зі злочином та можуть бути стягненні лише якщо особа в судовому порядку не доведе, що набула їх законним шляхом.

КЦС у складі ВС дійшов висновків, що «законом не встановлено випадків виникнення солідарного зобов'язання для стягнення необґрунтованих активів у дохід держави чи вартості таких активів. Якщо необґрунтовані активи набуваються двома або більше особами (тобто має місце множинність осіб), їх вартість стягується в дохід держави у визначених частках» (Постанова ВС від 4 жовтня 2023 року у справі № 991/2396/22 (провадження № 61-8529св23)).

Більше того, на думку практиків виникає і наступне питання: «Чи можна одразу заявляти позов про відшкодування вартості необґрунтованих активів, чи все ж таки спочатку треба подавати позов про стягнення в дохід держави майна?». У відповідь судді зазначають, «що аналіз ст. 292 ЦПК України дає змогу зробити висновок, що державу повинен цікавити саме актив, тож не можна одразу просити стягнути його вартість. Перед тим, як дійти рішення про стягнення грошей, треба виконати певний алгоритм дій і відповісти на питання: 1) чи цей актив

необґрунтований; 2) чи 100 % цього активу необґрунтовані; 3) яка частка активу необґрунтована; 4) чи можна виділити відповідну частку, щоб звернути на неї стягнення; 5) яка ринкова вартість частки. Тому, на думку доповідача, не можна одразу заявляти позов про стягнення грошей у сумі вартості необґрунтованого активу» [33].

Висновки і пропозиції. Отже, ВНА (цивільна конфіскація) є безоплатним позбавленням особи права власності на майно та активи за рішенням суду, внаслідок чого таке майно переходить у власність держави. Визнання необґрунтованими активів (цивільна конфіскація) характеризується такими особливостями: 1) є заходом державного примусу; 2) застосовується на підставі судового рішення у випадках, передбачених законом; 3) є підставою для безоплатного припинення права власності на майно; 4) є первісною підставою набуття державою права власності на майно та активи. ВНА (цивільна конфіскація) є формою реалізації «розширеної цивільної конфіскації», що здійснюється в судовому порядку поза межами кримінального провадження, із дотриманням принципу змагальності сторін. Одним із важливих напрямків у цьому процесі є боротьба з корупцією та вдосконалення механізму протидії незаконному збагаченню. Метою даного інституту є покарання осіб, конфіскація незаконних активів, підвищення ефективності протидії корупції та посилення антикорупційного потенціалу законодавства України. При цьому не варто забувати про законність проведення цієї процедури із дотриманням процесуальних гарантій та прав осіб, що сприятиме підвищенню довіри громадян до державних установ.

Список використаної літератури

1. Хутор Т. Цивільна конфіскація необґрунтованих активів крізь призму захисту права власності. Київ: ТОВ РЕД ЗЕТ, 2020. 40 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Рішення Вищого антикорупційного суду у справі № 991/366/22 від 13.07.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252483>
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Protocol to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (n.d). zakon.rada.gov.ua. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text [in Ukrainian].
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро і Національного агентства з питань запобігання корупції: Закон України № 198-VIII від 12 лютого 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 р. № 263-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text>
9. Хавронюк М. Спецконфіскація – покарання без вироку суду або покарання без злочину. *Ракурс*. 2016, 26 грудня. URL: <http://racurs.ua/ua/1385-sproba-zaprovadjennya-speckonfiskaciyi>.
10. Братель О. Г. Провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування: правова недосконалість чи потреба часу? // *GOAL: caim*. 2015. URL: <http://goalint.org/provadhennya-u-spravah-pro-viznannya-neobgruntovanimi-aktiviv-ta>

- ix-vitrebuyannyappravova-nedoskonalist-chi-potreba-chasu
11. Антонюк О. І. Захист права власності у контексті запровадження процедур щодо вилучення майна, визнаного необґрунтованими активами. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 3 (1). С. 72-77. (С. 77). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdur_jur_2017_3%281%29_17
 12. Слободян Б. Спеціальна конфіскація: прогресивні зміни чи вимушений крок? *Юридична газета*. 2016. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravotaproces/specialna-konfiskaciya-progresivni-zmini-chi-vimusheniy-krok.html>
 13. Навальнєва Н. М. Визнання необґрунтованими активів та їх витребування. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2018. С. 350-353. (С. 352-353).
 14. Осадько А. С. Механізми вдосконалення процедури цивільної конфіскації: деякі аспекти застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020 р. № 8. С. 61-65. (С. 63). URL: http://lsej.org.ua/8_2020/16.pdf.
 15. Бобрик В. І. Провадження в справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування як вид галузево-матеріальної диференціації справ позовного провадження цивільного процесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 1 (1). С. 139-142. (С. 140). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdur_jur_2015_1%281%29_34
 16. Бобрик В. І. Матеріальна диференціація цивільного судочинства: провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх витребування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. № 2. С. 15-19. (С. 17). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2015_2_5
 17. Щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України: *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України від 26.02.2019 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text>
 18. Про запобігання корупції: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
 19. Білянська Н. В. Визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави як підстава припинення права власності. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 2 (20). С. 366-378. (С. 372). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-366-378](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-366-378).
 20. Колотило О. О. Конфіскація поза межами кримінального переслідування (цивільна конфіскація): міжнародно-правовий аспект. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 81-88. (С. 83). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_3_10
 21. Михайленко Д. Г., Боднарук Ю. В. «Арифметика» під час перевірки вартісних критеріїв необґрунтованості активів у практиці АП ВАКС. *Видавництво Юридична практика*. 27.09.2023 р. URL: <https://pravo.ua/aryfmetyka-pry-perevertsiv-vartisnykh-kryteriiv-neobgruntovanosti-aktyviv-u-praktytsi-ap-vaks/>
 22. Конвенція ООН проти корупції. Відомості Верховної Ради України від 07.12.2007 р. № 49, стор. 20-48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
 23. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. *Офіційний вісник України* від 19.04.2006 р. № 14. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
 24. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. *Урядовий кур'єр* від 15.12.2010 р. № 235. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948/card6#Public
 25. Рамкове рішення 2005/212/ЮВС від 24 лютого 2005 року про конфіскацію доходів, засобів і власності, одержаних злочинним шляхом. *Офіційний вісник Європейського Союзу* від 15.03.2005 р., / L 68 /. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-05#Text
 26. Директива ЄП і Ради 2014/42/ЄС від 3 квітня 2014 року про заморожування та конфіскацію засобів і доходів, одержаних злочинним шляхом, в Європейському Союзі. *Офіційний вісник Європейського Союзу* від 29.04.2014 р. / L 127 /. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_049-14#Text
 27. Рішення від 10.07.2007 Європейського Суду з прав людини у справі «Dassa Foundation and others vs Liechtenstein». URL: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ebe42>

28. Колотило О. О. Конфіскація поза межами кримінального переслідування (цивільна конфіскація): міжнародно-правовий аспект. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 81-88. (С. 85). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_3_10
29. Рішення від 29 квітня 2014 року у справі «Natsvlshvili та Togonidze проти Грузії» (заява № 9043/05). HUDOC - European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>
30. Угриновська О. І. Провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави: проблеми правозастосовної практики. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. № 4 (22). С. 759-770. (С. 767).
31. Постанова АП ВАКС 23 серпня 2023 року (справа № 991/2175/23, провадження № 22-ц/991/3/23). Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113065042>
32. Вороніжський Я. В. Удосконалення інституту визнання необґрунтованими активів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 128-134. (С. 131).
33. Круглий стіл «Необґрунтовані активи: виклики правозастосування» організований виданням «Юридика практика». URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presentation/news/1590262/>

References

1. Khutor, T. (2020). Tsyvilna konfiskatsiia neobgruntovanykh aktyviv kriz pryzmu zakhystu prava vlasnosti. Kyiv: *Ltd RED ZET* [in Ukrainian].
2. Civil Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine № 1618-IV. (2004, March, 18). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].
3. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine № 435-IV. (2003, January, 16). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
4. Decision of the High Anti-Corruption Court № 991/366/22. (2022, July, 13). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252483> [in Ukrainian].
5. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine № 254k/96-VR. (1996, June, 28). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
6. Protocol to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. (n.d). zakon.rada.gov.ua. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text [in Ukrainian].
7. On amendments to certain legislative acts of Ukraine on ensuring the activities of the National Anti-Corruption Bureau and the National Agency for the Prevention of Corruption: Law of Ukraine № 198-VIII. (2015, February, 12). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#Text> [in Ukrainian].
8. On amendments to certain legislative acts of Ukraine on confiscation of illegal assets of persons authorised to perform state or local government functions and punishment for the acquisition of such assets: Law of Ukraine № 263-IX. (2019, October, 31). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20#Text> [in Ukrainian].
9. Khavroniuk, M. (2016, December 16). Spetskonfiskatsiia – pokarannia bez vyroku sudu abo pokarannia bez zlochynu. *Rakurs*. URL: <http://racurs.ua/ua/1385-sproba-zaprovad-jennya-speckonfiskaciyi> [in Ukrainian].
10. Bratel, O. H. (2016) Provadzhennia u spravakh pro vyznannia neobgruntovanykh aktyviv ta yikh vytrebuвання: pravova nedoskonalist chy potreba chasu? *GOAL*. URL: <http://goalint.org/provadzhennya-u-spravakh-pro-vyznannya-neobgruntovanimi-aktiviv-ta-ix-vitrebuванняpravova-nedoskonalist-chi-potreba-chasu> [in Ukrainian].
11. Antoniuk, O. I. (Eds.). (2017). Zakhyst prava vlasnosti u konteksti zaprovadzhennia protsedur shchodo vyluchennia maina, vyznanoho neobgruntovanykh aktyvivamy. (pp. 72-77). *Scientific Bulletin of Kherson State University*. (3rd ed.). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2017_3%281%29_17 [in Ukrainian].
12. Slobodian, B. (2016). Spetsialna konfiskatsiia: prohresyvnii zminy chy vymushenyi krok? *Legal newspaper*. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-tapoces/specialna-konfiskaciya-progresivni-zmini-chi-vimushenyi-krok.html> [in Ukrainian].
13. Navalnieva, N. M. (2018). Vyznannia neobgruntovanykh aktyviv ta yikh vytrebuвання.

- Problem y tsyvilnoho prava ta protsesu. (pp. 352-353). Kharkiv [in Ukrainian].
14. Osadko, A. S. (2020). Mekhanizmy vdoshkonalennia protsedury tsyvilnoi konfiskatsii: de-
iaki aspekty zastosuvannia. (p. 63). *Legal Scientific Electronic Journal*, 8, 61-65. URL:
http://lsej.org.ua/8_2020/16.pdf. [in Ukrainian].
15. Bobryk, V. I. (Eds.). (2015). Provadzhennia v spravakh pro vyznannia neobgruntovany-
my aktyviv ta yikh vytrebuvannia yak vyd haluzevo-materialnoi dyferentsiatsii sprav
pozovnoho provadzhennia tsyvilnoho protsesu. (p. 140). *Scientific Bulletin of Kherson
State University. Series: Legal Sciences*, 1 (1), 139-142. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/
Nvkhdur_jur_2015_1%281%29_34](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdur_jur_2015_1%281%29_34) [in Ukrainian].
16. Bobryk, V. I. (Eds.). (2015). Materialna dyferentsiatsiia tsyvilnoho sudochynstva:
provadzhennia u spravakh pro vyznannia neobgruntovanymy aktyviv ta yikh vytrebuvan-
nia. (p. 17). *Scientific Bulletin of Public and Private Law*. (2nd ed.). URL: [http://nbuv.
gov.ua/UJRN/nvppp_2015_2_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvppp_2015_2_5) [in Ukrainian].
17. Regarding the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of Article
368-2 of the Criminal Code of Ukraine: Decision of the Constitutional Court of Ukraine in
the case on the constitutional submission of 59 people's deputies of Ukraine (2019, Febru-
ary, 26). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/v001p710-19#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text) [in Ukrainian].
18. On the prevention of corruption: Law of Ukraine № 198-VIII. (2015, February, 12). URL:
[https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/1700-18#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text) [in Ukrainian].
19. Bilianska, N. V. (Eds.). (2024). Vyznannia neobgruntovanymy aktyviv ta yikh stiahnennia
v dokhid derzhavy yak pidstava prypynnennia prava vlasnosti. (p. 372). *Current issues in
modern science*, 2 (20), 366-378. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2\(20\)-
366-378](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-2(20)-366-378). [in Ukrainian].
20. Kolotylo, O. O. (Eds.). (2019). Konfiskatsiia poza mezhamy kryminalnoho peresliduvan-
nia (tsyvilna konfiskatsiia): mizhnarodno-pravovy aspekt. (p. 83). *Scientific notes of the
Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, 81-88. URL: [http://nbuv.gov.
ua/UJRN/Nzizvru_2019_3_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_3_10) [in Ukrainian].
21. Mykhailenko, D. H. Bodnaruk, Yu. V. (2023, September 27). "Aryfmetryka" pid chas
perevirky vartisnykh kryteriiv neobgruntovanosti aktyviv u praktytsi AP VAKS. *Publish-
ing House Yurydychna Praktika*. URL: [https://pravo.ua/aryfmetryka-pry-perevirtsi-vartis-
nykh-kryteriiv-neobgruntovanosti-aktyviv-u-praktytsi-ap-vaks/](https://pravo.ua/aryfmetryka-pry-perevirtsi-vartisnykh-kryteriiv-neobgruntovanosti-aktyviv-u-praktytsi-ap-vaks/) [in Ukrainian].
22. UN Convention against Corruption. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine № 49,
20-48. (2007, December 12). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
[in Ukrainian].
23. United Nations Convention against Transnational Organized Crime. *Official Gazette of
Ukraine*, 14. (2006, April 19). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text
[in Ukrainian].
24. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the
Proceeds of Crime and on the Financing of Terrorism. *Government Courier*, 235 (2010,
December 15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948/card6#Public [in
Ukrainian].
25. Framework Decision 2005/212/JHA of 24 February 2005 on the confiscation of pro-
ceeds of crime, instrumentalities and property. *Official Journal of the European Union*,
L 68 (2005, March 15). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-05#Text [in
Ukrainian].
26. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on
the freezing and confiscation of proceeds of crime in the European Union. *Official Journal
of the European Union*, L 127 (2014, April 29). URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/
show/984_049-14#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_049-14#Text) [in Ukrainian].
27. Judgment of the European Court of Human Rights of 10.07.2007 in the case of "Dassa
Foundation and others vs Liechtenstein". URL: [https://rm.coe.int/CoERMPublicCom-
monSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ebe42](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ebe42).
28. Kolotylo, O. O. (Eds.). (2019). Konfiskatsiia poza mezhamy kryminalnoho peresliduvan-
nia (tsyvilna konfiskatsiia): mizhnarodno-pravovy aspekt. (p. 85). *Scientific notes of the
Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3, 81-88. URL: [http://nbuv.gov.
ua/UJRN/Nzizvru_2019_3_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2019_3_10)
29. Decision of April 29, 2014 in the case of "Natsvlishvili and Togonidze v. Georgia" (ap-
plication No. 9043/05). HUDOC - European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.
echr.coe.int](https://hudoc.echr.coe.int).

30. Uhrynovska, O. I. (Eds.). (2024). Provadzhennia u spravakh pro vyznannia neobgruntovanymy aktyviv ta yikh stiahnennia u dokhid derzhavy: problemy pravozaostovnoi praktyky. (p. 767). *Current issues in modern science*, 4 (22), 759-770 [in Ukrainian].
31. Resolution of the Appellate Chamber of the Supreme Anti-Corruption Court № 991/2175/23, proceedings № 22-ts/991/3/23. Unified register of court decisions (2023, August 23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113065042> [in Ukrainian].
32. Voronizhskiy, Ya. V. (Eds.). (2022). Udoshkonalennia instytutu vyznannia neobgruntovanymy aktyviv. (p. 131). *Legal scientific electronic journal*, 9, 128-134. [in Ukrainian].
33. Round table “Neobgruntovani aktyvy: vyklyky pravozaostovannia” organized by the publication agency *Legal Practice*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1590262/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 14.05.2025 р.

I. Yu. Tatulych, PhD in Law, Associate Professor
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
the Department of Procedural Law
19 Universytetska St, Chernivtsi, 58002, Ukraine
e-mail: i.tatulych@chnu.edu.ua
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0482-8174>

A. M. Khudyk, PhD in Law, Assistant Judge
of the Appellate Chamber of the High Anti-Corruption Court
41 Beresteiskyi Ave, Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: kh.lawyer85@gmail.com
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3174-8428>

LEGAL REGULATION OF THE INSTITUTION OF ASSET RECOGNITION AS UNJUSTIFIED AND THEIR RECOVERY TO THE STATE REVENUE

Summary

The article is devoted to the study of the legal regulation of the mechanism of recognition of assets as unjustified and their recovery to the state revenue as a separate type of civil forfeiture together with its international legal principles. The authors reveal the essence and importance of the procedure for recognising assets as unjustified and their subsequent recovery for the benefit of the state in the context of termination of property rights and ensuring the rule of law in Ukraine. It is determined that the institution of civil forfeiture, which provides for the recognition of assets as unjustified, plays an important role in supporting the country in the fight against illegally acquired assets and compensation for losses caused by corruption.

It is established that the recognition of assets as unjustified (civil forfeiture) can be considered as a method of compulsory seizure and termination of property rights (other property rights) from a person, without bringing him/her to administrative or criminal liability, in cases provided for by civil procedural law, and transfer of property (assets, income) to the state ownership. The author proves that recognition of assets as unjustified is a form of ‘extended civil forfeiture’ imposed by a court outside criminal proceedings, with the application of the adversarial principle.

The article analyses the regulatory legal acts, provisions of substantive and procedural legislation, case law, and doctrinal views on this issue. The author describes the principles and legal limits of civil forfeiture without bringing persons to criminal liability established in international law, and the ECHR case law on the admissibility and compliance with Protocol 1 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The author specifies that assets may be recognised as unjustified if their origin cannot be proved to be obtained legally and if their acquisition violates applicable law. It is stated that the recognition of assets as unjustified (civil forfeiture) is an essential tool for seizing property obtained as a result of corruption and other means of committing a crime. The author concludes that this institution is significant for effective counteraction to corruption and compensation for damage caused to the state.

Keywords: recognition of assets as unjustified, recovery to the state, civil forfeiture, property, income, grounds for termination of ownership, authorised persons.